

Наталія МИСАК

*кандидат історичних наук, доцент
старший науковий співробітник відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>
e-mail: natalia_mysak@ukr.net*

«АЛКОГОЛЬ ... РОБИТЬ МОЛОДОГО ЧУТЛИВОГО ЧОЛОВІКА БРУТАЛЬНОЮ ЗВІРЮКОЮ»: ПИЯЦТВО У СТУДЕНТСЬКОМУ ТА ГІМНАЗІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩАХ ГАЛИЧИНИ Й БОРОТЬБА З НИМ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано проблему поширення в молодіжному середовищі Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. такого різновиду девіації, як пияцтво й алкоголізм. Зокрема, досліджено генезу та основні причини цього явища: фінансову скруту значної частини молоді, зміну нею способу і середовища життя (переселення в місто), складне економічне становище краю, вживання алкоголю як спробу «втечі» від реальності, обмеженість дозвілля молоді, брак позашкільного життя, тотальний контроль за ним шкільної адміністрації, суспільне ігнорування алкоголізму і пияцтва, вживання спиртного заради розваги, традиції родинного застілля, негативний приклад старших, особливо педагогів, дешевизна алкоголю, доступність до нього студентів і гімназистів, навіть своєрідна «мода» на спиртне в молодіжних колах. Акцентовано на зростанні масштабів алкоголізму в галицькому суспільстві, поступовому усвідомленні молоддю складності проблеми, пошуках шляхів виходу з неї.

Проаналізовано два основні напрями боротьби з пияцтвом у студентському й учнівському середовищах: реалізований освітньою адміністрацією краю і керівництвом навчальних закладів та ініційований самою молоддю. Констатовано незначну ефективність заходів, застосовуваних шкільною владою для вирішення проблеми: вони були або інформаційними, або авторитарними, зводились до посилення контролю за поведінкою учнів середніх шкіл. Констатовано, що основною формою викорінення пияцтва серед молоді до початку Першої світової війни були дисциплінарні справи з подальшим покаранням порушників правил поведінки в навчальних закладах та й поза ними. Встановлено намагання керівництва навчальних закладів не афішувати вияви алкоголізму серед вихованців і вирішити проблему в межах школи. Досліджено основні методи боротьби з пияцтвом, які використовувала молодь: просвітницькі заходи (лекції, доповіді, виставки), що розширювали інформаційне поле проблеми, створення у навчальних закладах мережі антиалкогольних гуртків, поширення ідеї тверезості й абстинентського руху, популяризація здорового способу життя, заняття спортом.

Проаналізовано роль громадської ініціативи, зокрема скаутського руху, «Пласту», товариств «Відродження», «Елеусіс», «Україна», «Сокіл» тощо в боротьбі з алкоголізмом.

Ключові слова: молодь, середня школа, вища школа, алкоголізм, антиалкогольний рух, абстиненція, скаутський рух, Галичина.

Алкоголізм і пияцтво – одна з найгостріших соціальних проблем, що має глибокі корені й часто катастрофічні наслідки як на індивідуальному, так і загально-носуспільному рівнях. Науково виявлено взаємозв'язок цього різновиду девіантної поведінки з іншими соціальними відхиленнями: суїцидами, протиправними діями, особливо кримінальними злочинами тощо.

Питання алкоголізму в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. не вирізнялося локальністю – було частиною загальноєвропейських і глобальних тенденцій. Стрімко охопивши різні вікові категорії, гендерні групи й верстви населення (від селянина до інтелігента), алкоголізм перетворився на одну з важливих проблем тогочасного суспільства. В її основі – як важке економічне становище краю, пропінанційна політика Відня та місцевої адміністрації, пауперизація селян, так і культурні традиції, ментальні особливості галичан. Ігнорування вирішення питання згори сприяло поширенню захоплення алкоголем серед учнівської і студентської молоді, що негативно впливало на її фізичний та інтелектуальний розвиток. Мечислав Кузновіч (Mieczysław Kuznowicz) ще 1911 р., аналізуючи «помолодшання» тих, хто вживав спиртні напої, навіть результати анонімого опитування учнів 7-го класу однієї з краківських гімназій. Виявилось, що з 36 гімназистів 30 (83,3 %) пили алкоголь час до часу, 3 (8,3 %) – постійно і лише 3 (8,3 %) – абсолютно відмовилися від нього¹.

Мультидисциплінарність проблеми стимулювала її вивчення різними галузями гуманітаристики: соціологією, психологією, юриспруденцією тощо, однак вона майже не досліджена в історичних працях. Хоча саме історичні наративи дають змогу більш глибоко проаналізувати джерела цього різновиду девіантної поведінки, встановити її взаємозв'язок зі суспільними трансформаціями на початку XX ст. На жаль, проблема поширення алкогольної залежності й пияцтва в молодіжному середовищі до сьогодні залишається на маргінесі наукових зацікавлень істориків. Окремі її аспекти досліджували в межах ширшої проблематики: історії руху тверезості (праці Бориса Савчука², Ярослава Стасіва³, Володимира Садового⁴, Ізабелли Красінської (Izabela Krasieńska)⁵), розвитку учнівського самоуправління в галицьких середніх школах (монографія Тетяни Завгородньої та Оксани Ворошук⁶)

¹ Kuznowicz M. Społeczna działalność kółek abstynenckich wśród młodzieży. Kraków, 1911. S. 5–6.

² Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х роках XX ст. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2001. 245 с.

³ Стасів Я. В. Рух тверезості у Східній Галичині в середині XIX – першій третині XX ст. *Гілея: науковий вісник*. 2012. Вип. 63 (№ 8). С. 40–44.

⁴ Садовий В. Антиалкогольні братства, товариства і гуртки та їх роль у боротьбі з пияцтвом на Галичині в XIX – першій половині XX ст. Дрогобич: ПП «Швидкодрук», 2010. 88 с.

⁵ Krasieńska I. Kongresy przeciwalkoholowe w Galicji w latach 1904–1912. *Studia Historyczne*. 2009. Nr 2. S. 115–125.

⁶ Завгородня Т., Ворошук О. Теорія і практика учнівського самоуправління в гімназіях Галичини (початок XX ст. – 1939 р.): монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. 220 с.

тощо. Епізодично висвітлено проблему у статтях Ізабелли Красінської⁷, Володимира Дидика⁸, Ірини Хоркави⁹, Богдана Савчука й Галини Білавич¹⁰, однак автори значно більше акцентують на антиалкогольному русі в Галичині міжвоєнного періоду.

Мета статті – проаналізувати проблему поширення в молодіжному середовищі Галичини кінця XIX – початку XX ст. такого різновиду девіації, як пияцтво й алкоголізм, дослідити його генезу, причини та форми вияву, а також основні напрями, форми й методи боротьби з цим явищем, їхню ефективність. З’ясувати роль суспільства, освітньої адміністрації краю, самої молоді, громадських організацій і товариств в утвердженні ідеї тверезості та популяризації абстинентського руху.

Причин поширення алкоголізму в молодіжному середовищі чимало: матеріальна скрута більшості гімназистів та студентів, зумовлена їхнім соціальним походженням¹¹, складним економічним становищем краю; спроба «забутись», «втекти» від безрадсної реальності, фінансових проблем, а іноді й узагалі відсутності будь-яких засобів до існування; брак позашкільного життя, тотальний контроль педагогів і шкільної адміністрації за позанавчальним життям вихованців середніх освітніх закладів; обмеженість дозвілля молоді; «мода» на спиртне у студентських та гімназійних колах; і головне – дешевизна алкоголю, відкритість доступу до нього. Всі ці чинники сприяли стрімкому зростанню п’янства й алкоголізму серед молоді.

Часто причиною пияцтва у студентському та гімназійному середовищах була соціальна й матеріальна скрути. Більшість тих, що здобували середню і вищу освіти походили зі селянських родин. Вступаючи до гімназії, реальної школи чи учительської семінарії, вони переїжджали до міста, де стикалися з житловою проблемою і новим, міським, способом життя. Те, якою була станція^{12*}, часто визначально впливало на подальшу долю молоді. Знайти непогане житло й утримання в місті було складно. Іноді гімназистам доводилося мешкати в абсолютно непридатних

⁷ Kraszińska I. Z problematyki walki z alkoholizmem wśród młodzieży galicyjskiej w początkach XX wieku. *Galicja i jej dziedzictwo*. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. T. 20: Historia wychowania misja i edukacja. Profesorowi Andrzejowi Meissnerowi w 70 rocznicę urodzin i 45-lecia pracy naukowej i nauczycielskiej. S. 514–522.

⁸ Дидик В. М. Роль греко-католицького духовенства та молодіжних товариств у боротьбі за здоровий спосіб життя учнівської молоді Галичини (1900–1939 рр.). *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. Вип. 56. С. 25–30.

⁹ Хоркава І. І. Участь студентів греко-католицької Богословської академії у м. Львові у поширенні тверезості на теренах Галичини впродовж 20–30-х рр. XX ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Релігієзнавство»*. Острог: Вид-во НУ «ОА», 2018. № 2 (14). С. 116–124.

¹⁰ Савчук Б., Білавич Г. Українське студентство в антиалкогольній боротьбі за міжвоєнної доби XX сторіччя. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць / за ред. М. Євтуха, Д. Герцюка, К. Шмида. у 3 т. Львів, 2013. Т. 3. Педагогічна думка, освіта, персоналій: теоретичний, історичний, компаративістський підходи. С. 311–319.

¹¹ Більшість учнів гімназій і слухачів вищих шкіл краю на початку XX ст. походили зі селянських і робітничих сімей, відтак брак засобів до існування у родині часто не давав можливості батькам фінансово підтримувати своїх дітей, які переважно змушені були поєднувати навчання із тимчасовими підробітками. Детальніше див.: Мисак Н. Українська інтелігенція Галичини напередодні Першої світової війни: соціальне походження. *Військово-науковий вісник*: зб. наук. праць. Львів, 2005. Вип. 7. С. 191–202.

¹² * Станція (стація) – орендоване приміщення чи його частина, де мешкали учні та студенти. Іноді станція означала просто окреме місце для нічлігу та стіл, за яким можна було навчатися.

приміщеннях, власники яких вели не зовсім моральний спосіб життя. Негативний досвід споживання алкоголю на такій станції описав у спогадах Петро Карманський. Осиротівши і втративши засоби для утримання, він змушений був після 4-го класу припинити навчання у Перемишльській гімназії. Щоб якось вижити, за рекомендацією директора прийняв пропозицію приватно навчати дітей судового канцеляриста. Платня за роботу була скромною – помешкання і харчування (кава з булкою). Однак господар часто зловживав спиртним і змушував пити й П. Карманського: «У тому ж клятому домі мене почали примусово отруювати алкоголем»¹³. Подібна історія трапилася і з вихованцем Коломийської гімназії Михайлом Романюком. Разом із приятелями Олексою Ковбузом та Миколою Ганущаком він мешкав на станції у працівника міської поліції, дружина якого постійно пиячила, показувала юнакам поганій приклад, а одного разу навіть накинулася на них із ножем. У другій половині будинку, де жили гімназисти, розташовувалась корчма. Під час торгових днів «там було чисте пекло, п'ятика, крики, сварки й бійки», і за цим видовищем нерідко доводилося спостерігати юнакам. Не витримавши таких обставин, вони втекли, а опісля перейшли на інші станції. Згодом М. Романюк написав: «Хто знає, як пішло б наше життя, коли б ми довше осталися на тій квартирі»¹⁴.

Споживання алкоголю було звичним явищем і в студентському середовищі. Чимало молодих людей, що здобували вищу освіту, були вихідцями зі селянських родин, часто не мали засобів до існування, а іноді й узагалі помешкання. Матеріальна скрута формувала депресивні настрої у цієї частини студентів. Відтак для деякого з них алкоголь став способом розрахунку за виконану роботу, а його споживання – робота втечею від гнітючої реальності.

Відомий архітектор Василь Нагірний у спогадах описав колоритну постать сучасника Остапа Левицького*. Нагірний під час навчання у львівській реальній школі мешкав у бурсі товариства «Народний дім», де знайшли прихисток деякі студенти. Одним із них був О. Левицький. Навчаючись на філософському факультеті Львівського університету, він писав поезії «на замовлення». Особливо такими послугами користувалися вихованці бурси: вони замовляли в нього «віршики» на іменини коханої панні. Платнею за замовлення був сніданок: порція горілки, ковбаса «на вилках», шматок хліба і мале пиво¹⁵.

Іноді молодь споживала спиртне просто заради розваги. Життя галицьких гімназистів було суворо формалізоване й регламентоване, з численними заборонами, приписами, які табуювали все, що шкільна адміністрація вважала «шкідливим» для молоді. Ознакою доброго виховання були дотримання шкільних правил, моральність і наполегливе навчання. Дозвілля у молоді практично не було. Шкільні

¹³ Карманський П. Кризь темряву. Спогади. Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1957. С. 16.

¹⁴ Романюк М. Гімназійні образки. «Над Прутом у лузі...». Коломия в спогадах. Торонто: Срібна сурма, 1962. С. 65.

* Левицький Остап (1834–1903) – український педагог, письменник, перекладач, громадський діяч. Публікував свої твори під літературними псевдонімами Остап Ковбасюк, Столярченко, Кравченко. Закінчив філософський факультет Львівського університету. Викладав у гімназіях Галичини, від 1878 р. і до смерті – у реальній школі м. Станіславова. Член товариств «Просвіта», «Руська бесіда». Автор «Читанки руської для четвертої класи шкіл народних в Галичині». Публікував свої літературні твори та статті в українських і польських часописах.

¹⁵ Нагірний В. З моїх споминів. Львів, 1935. С. 23.

приписи забороняли гімназістам відвідувати бали та публічні забави з танцями, судові засідання, брати участь у зібраннях, зокрема й політичних, грати в азартні ігри. Учніям не дозволяли належати до будь-яких товариств, створювати власні організації, користуватися книгами з публічних бібліотек, читати і розповсюджувати літературу, спрямовану проти релігії, моральності чи держави, а друкувати власні твори можна було лише після схвалення керівництвом школи. Порушенням поведінки вважалося й перебування у вечірні години на вулиці чи публічному місці. Директор гімназії чи реальної школи мав право заборонити учням відвідувати театральні вистави, брати участь у шкільних театральних постановках, урочистостях із нагоди свят, концертів тощо. За розпорядженням Міністерства віросповідань і освіти (МВіО) від 8 вересня 1852 р. № 7453 гімназістам не можна було відвідувати кав'ярні, пивні та шинки, а ресторани і цукерні – лише в супроводі дорослих. Прискіпливу увагу адміністрація освітнього закладу звертала й на помешкання учнів¹⁶. Опікуни, а також ті, що брали до себе на станцію молодь, зобов'язувалися стежити за дотриманням нею норм моралі. Від 1898 р. опікуни під особистий підпис отримували від керівництва навчального закладу спеціальний регулямін*, у якому суворо регламентовано, що гімназістам дозволено, а що – ні. Зокрема, згідно з цим документом, їм забороняли споживання «*napojów gorących*» («гарячих напоїв»), тобто спиртного¹⁷. За порушення приписів керівництво школи застосовувало до вихованців великий арсенал дисциплінарних кар: від догани до карцеру і навіть відрахування з навчального закладу. Такий тотальний контроль іноді деморалізував молодь, позбавляв її будь-якої ініціативи в позашкільному житті. У 1910 р. один із дописувачів молодіжного часопису «*Zarzewie*» («Жаринка») скаржився на систематичний психологічний тиск, навіть своєрідний терор щодо вихованців гімназії в м. Бохні (тепер – Миколаївське воєводство, Республіка Польща). Професори контролювали молодь не лише у школі, а й поза нею: відвідували станції, де мешкали учні, перевіряли, щоб ті не читали непередбачених навчальною програмою книг, не грали навіть у шахи і проводили час, вільний від занять, удома. Зрештою, автор допису підсумував: «Гімназія перетворюється на в'язницю, де кожен має навчитися абсолютній покірності професорам...» («*Gimnazjum staje się zakładem karnym, w którym każdy ma się nauczyć absolutnej uległości względem profesorów...*»)¹⁸. Такі умови, нерідко притаманні для багатьох освітніх закладів, посилювали депресивні настрої у молоді, спонукали її шукати розваг у шкідливих звичках, особливо споживанні алкоголю.

Іноді гімназисти виявляли винахідливість, намагаючись обійти заборони й «урізноманітнити» своє дозвілля. Наприклад, вихованці Бережанської гімназії організували підпільне казино, де у вільний час грали в азартні ігри та вживали алкоголь. Воно розташовувалось у задній кімнаті ресторану «Йоська», яку власник здавав юнакам у певні дні й години¹⁹.

¹⁶ Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych / pod red. J. Piwockiego. Lwów, 1901. T. III. S. 648–650.

* Регулямін – регламент, розпорядок, приписи.

¹⁷ Ibid. S. 654.

¹⁸ Wolny. Bochnia, w marcu 1910 [Korespondencye]. *Zarzewie*. 1910. Nr 4. S. 150.

¹⁹ Чернецький А. «Омні трінтум перфектум – студентське «казино». *Бережанська гімназія. Сторінки історії. Ювілейна книга*. Бережани; Тернопіль: ДЖУРА, 2007. С. 300.

Зростанню масштабності алкоголізму серед молоді сприяли й деякі соціальні установки та стереотипи, суспільна думка, особлива чутливість до яких виявлялася у підлітковому і юнацькому віці. Одна з них – споживання спиртних напоїв – асоціювалася із переходом до дорослості, самостійності у прийнятті рішень, незалежності від думки інших тощо. Наприклад, Богдан Попович згадував, як він, учень 1-го класу Львівської академічної гімназії, вечеряв із батьком у ресторації «Народної гостинниці» та змушений був пити пиво як дорослий: «... поставив кельнер два великі пива, п'ю своє і мало не плачу, таке гірке, але вдаю, що смакує, бо, як скривлюся, скажуть – от дитина»²⁰.

Поглиблювала проблему «мода» на спиртні напої. Достатньо було будь-якого приводу, щоб «посвяткувати». Іноді – навіть недопуску до занять через протермінування шкільної оплати. Еміль Дуніковський (Emil Dunikowski) згадував, як такі учні Бережанської гімназії замість уроків ходили на міський став, ловили там рибу та продавали її. На зароблені кошти молодші купували ковбаски і хліб, а старші – тютюн й анісівку*. А згодом у затінку парку чи лісу влаштовували своєрідний пікнік²¹. Зазвичай вживанням спиртного супроводжувалося святкування уродин, іменин чи інших свят. Це ілюструють спогади Петра Зварича про час навчання у Коломийській гімназії. Описуючи святкування своїх іменин у 1897 р., він зауважив, що друзі підготували йому несподіванку: влаштували концерт, прикрасили кімнату, «накупили ласощів і 2 пляшки вина». Згодом П. Зварич ще потратив на імпровізовану вечірку чималу суму – 15 зол. рин.**. Молодь смакувала ковбасками з капустою, шинкою, вином та пивом²². Подібне святкування описав у спогадах Е. Дуніковський. Під час навчання у Бережанській гімназії товариші вирішили зробити йому подарунок на іменини – подяку за те, що допомагав із домашнім завданням. Банкет влаштували в шинку після 10-ї вечора. Юнаки ласували кров'яною, корейкою зі сливами, шкварками, свинячими ніжками, вирізкою з капустою, «а до того горілка, пиво і мед» (*«a do tego wódka, piwo i miód»*)²³.

Зростанню масштабності проблеми сприяла і відсутність будь-яких вікових обмежень щодо продажу алкоголю. Оскільки левову частку крайового бюджету становили саме податки від продажу спиртних напоїв, то місцева адміністрація не перешкождала функціонуванню шинків, кнайп, пивних і ресторанів. Тим паче не звертала уваги на місця розташування таких закладів, які іноді розміщувалися поблизу гімназій, реальних шкіл чи бурс. Цінова політика власників шинків була дуже лояльною, доступною для найменш забезпечених категорій населення. Наприклад,

²⁰ Попович Б. Під українським небом. Спогади 1908–1940. Нью-Йорк, 1972. С. 29.

* Анісова настоянка.

²¹ Dunikowski E. Z tęczyowych dni w szkołach brzeżańskich. 1861–1873. *Galicyjskie wspomnienia szkolne*. Kraków: Wyd-wo literackie, 1955. S. 353.

**Золотий ринський (зол. рин.) – напівофіційна назва грошових одиниць в Австро-Угорщині. Від 1857 р. в Австрійській імперії в обігу були гульдени (флорини), які поділялися на 100 крейцерів. Золотий ринський вживався як синонім гульдена. У 1892 р. Австро-Угорщина провела грошову реформу, внаслідок якої в обіг ввели крону (корону). Співвідношення між старою і новою валютою було таким: 1 гульден = 2 кронам, 1 крейцер = 2 геллерам. Гульден паралельно з короною перебував в обігу до 1899 р.

²² Зварич П. Спомини 1877–1904. Вінніпег: Видавнича спілка «Тризуб», 1976. С. 45–46.

²³ Dunikowski E. Z tęczyowych dni... S. 379.

вартість малої склянки пива становила 6 крейцерів, а великої – 12²⁴. Тому студенти та гімназисти за наявності грошей нерідко були постійними відвідувачами шинків і кнайп. Так, бережанські гімназисти любили заходити на пиво до закладу єврея Мордка (ім'я не встановлене), де також могли пограти в келлі. Шинок був популярним і серед професорів гімназії. Щоб не зустрітися з педагогами, молодь навіть обирала «безпечний» час – 1-шу пополудні, у розпал занять, або 1-шу після опівночі²⁵. Як згадував Степан Шухевич, під час навчання в Академічній гімназії він мешкав в Інституті св. Миколая Українського педагогічного товариства (УПТ)* у Львові. Навпроти цього закладу розташовувалися два шинки. З часом у молоді виникла ідея ходити ввечері до котрогось із закладів та змагатися, хто більше вип'є пива. Компанію Шухевичеві склали Василь Дяків, Осип Роздольський та Іван Макух. Особисте «досягнення» автора спогадів під час таких змагань – дев'ять малих склянок пива. Абсолютним рекордсменом був І. Макух, який «дійшов був до дев'ятнадцяти склянок»²⁶.

Ще одним чинником, що сприяв поширенню алкоголізму серед молоді, було ставлення родичів до споживання спиртних напоїв. Воно варіювалося від неосуду до сприйняття за норму та навіть толерування споживання алкоголю під час родинних трапез. У багатьох галицьких інтелігентних сім'ях було звичним «при святі, подавати гостям пиво або якесь легке вино»²⁷. Іноді представники старшого покоління, зокрема й священники, заохочували молодь до цього. З часом такі «традиції» вийшли за межі родини. Наприклад, Филимон Тарнавський у спогадах описав колоритну постать пароха з с. Ожидова Бродівського повіту (тепер – Золочівського р-ну Львівської обл.) о. Йосифа Трильовського, який дуже любив спілкуватися зі студентами і гімназистами. Час до часу він запрошував молодь у заїжджий двір біля залізничної станції та пригощав медом²⁸. Курйозні спогади про застілля зі священником залишив і учень Бродівської гімназії Вавжинец Дайчак (Wawrzyniec Dayczak). Під час святкування Різдва у м. Заліці (тепер – смт Тернопільського р-ну Тернопільської обл.) він прийняв запрошення місцевого пароха відвідати Месу в каплиці в с. Обажанці (тепер – частина

²⁴ Шухевич С. Моє життя. Спогади. Лондон, 1991. С. 154.

²⁵ Dunikowski E. Z tęczyowych dni... S. 357.

* Українське педагогічне товариство (УПТ) – засноване у Львові в 1881 р. ініціативною групою, до якої увійшли Амвросій Яновський, Володимир Барвінський, Анатоль Вахнянин, Григорій Врецьона й ін. Спершу функціювало під назвою «Руське педагогічне товариство». Організація мала на меті об'єднати українських учителів в єдину громаду для спільного вирішення різних справ громадського та домашнього виховання рідною мовою, боротися за створення нових українських шкіл, а також прагнула надавати моральну й матеріальну допомогу своїм членам. З 1889 р. по 1914 р. УПТ видавало власний журнал – двотижневик «Учитель», заснувало під своєю егідою нові школи, курси підготовки молоді для вступу до гімназій та учительських семінарій, організувало курси для неписьменних, відкривало бібліотеки, мережу бурс тощо. У 1912 р. товариство змінило назву на «Українське педагогічне товариство», а 1926 р. – на товариство «Рідна школа». Проіснувало до 1939 р.

²⁶ Шухевич С. Моє життя... С. 154.

²⁷ Чайковський М. «Пробувати силу своїх крил». *Бережанська гімназія. Сторінки історії. Ювілейна книга*. Бережани; Тернопіль: ДЖУРА, 2007. С. 74.

²⁸ Тарнавський Ф. Спогади. Родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, священницьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX і в першій декаді XX сторіччя. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1981. С. 66.

с. Кобзарівка Зборівського р-ну Тернопільської обл.). Богослужіння закінчилося обідом у місцевого лісника: «Цей обід, щедро залитий алкоголем, розтягнувся до вечора, а потім ще й повечеряли також з алкоголем» («*Obiad ten suto zakrapiany alkoholem przeciągnął się do wieczora, a potem zjedliśmy kolację również podlaną alkoholem*»). А сама пригода – на засніженому даху стодоли, куди помилково заїхав кіньми п'яний фірман²⁹.

Тимотей Мацьків згадував, як, навчаючись у 5-му класі Станіславівської гімназії, у 1910 р. разом із педагогами та представниками місцевої інтелігенції (директором Миколою Сабатом, вчителями Андрієм Копистянським, Юліаном Колянковським, нотаріусом Левом Гузаром та ін.) подорожував Італією. Крім відвідування визначних історичних пам'яток, опери, мандрівники обов'язково проводили вільний час, куштуючи вино: «Щовечора, якщо не йшли до опери, ми заходили до винярні і при чарці доброго вина “Ест-Ест” д-р Сабат робив з нами підсумки всього того, що ми бачили вдень...»³⁰. При цьому ніхто з дорослих не мав жодних застережень, щоб алкоголем пригощався і гімназист.

Не називало суспільного осуду і споживання молоддю спиртного за неофіційних обставин, під час комерсів, що відбувалися після різних урочистостей, балів, святкувань. Щобільше, часто гімназисти сиділи за одним столом із викладачами чи іншими поважними громадянами. Це яскраво ілюструють спогади С. Шухевича про Шевченківські вечорниці. Обов'язковим елементом святкувань був «скромний» комерс для гостей із-поза навчального закладу, що брали участь у підготовці та проведенні урочистості. Також були присутні учні-організатори та «дехто з люблених професорів, яких спеціально запрошено». Зазвичай комерс відбувався в ресторані «Під генералом Шліком», на розі вулиць Панської (тепер – І. Франка) та Кохановського (тепер – К. Левицького). Меню складалося зі шматка «горячої ковбаси за 10 крайцарів» і двох–трьох склянок пива по 4³¹. Такі ж вечорниці двічі на рік організували вихованці Інституту св. Миколая УПТ у Львові: у березні – з нагоди ювілею Т. Шевченка і у грудні – в честь патрона закладу св. Миколая. Закінчувалися свята вечерею, на якій були присутні хористи, солісти, члени підготовчого комітету та дехто з почесних гостей (професори або відомі громадяни міста). Трапеза складалася з великого шніцеля, порції картоплі та порцелянового горнятка пива. Як зауважив Степан Шухевич, спонсором вечері був відомий львівський адвокат Степан Федак. Він «рік-річно “фундував” ... на передвечер'я св. Миколая бочку пива»³².

Не обходилося без алкоголю святкування Водохреща у Бережанській гімназії. Учнівський хор разом із катехитом отцем-шамбеляном Михайлом Соневицьким традиційно віншував українську інтелігенцію міста й деякі товариства. У кожному домі юнаків щедро пригощали. Як згадував Володимир Бемко: «І так з одного дому до іншого і всюди чарку такої чи іншої, а там і “лямпка” винця, а там і скляночка пивця... Доки обійшли яких двадцять домів, то половина хористів губилася в

²⁹ Dayczak W. Gimnazjum w Brodach na przełomie XIX i XX wieku we wspomnieniach byłego ucznia. *Krakowskie Pismo Kresowe*. 2012. Roczник 4. S. 43–44.

³⁰ Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії. Мій життєвий шлях. Едмонтон, 1963. С. 31.

³¹ Шухевич С. Моє життя... С. 93.

³² Там само. С. 145.

дорозі...»³³. Останнім пунктом походів був дім самого священника, де гімназистів пригощали скромною вечерею, і кожний «одержував по пляшці вина»³⁴.

Промовиста ілюстрація ставлення суспільства до вживання студентами та гімназистами спиртного – спогади професора Львівського університету Кирила Студинського. Вони пов'язані з подіями січня–лютого 1907 р., коли кілька десятків представників української молоді було заарештовано після заворушень у приміщенні навчального закладу. Студинський неодноразово відвідував затриманих у в'язниці по вул. С. Баторія (тепер – вул. Князя Романа). Описуючи побачення заарештованих із родичами, він зауважив: «Кожний студент вертався до в'язниці, наділений дарунками, їдлом, а тайком горівкою і вином»³⁵.

Загалом будь-яка неофіційна частина святкування розширювала можливості доступу молоді до алкоголю. Еміль Дуніковський згадував, із яким нетерпінням бережанські гімназисти чекали весняну майівку та свята покровителя навчального закладу св. Яна Непомуцького. Під час щорічної майівки, що відбувалася у міському парку, гостей щедро пригощали пивом і вином. Учні старших класів залучали до організації святкування, зокрема вони наливали гостям напої, а одночасно не пропускали нагоди почастиватися й самим. Під час вшанування шкільного патрона молодь також брала активну участь в урочистостях – всіляко допомагала гостям під час святкового богослужіння, зборів пожертв, згодом – неофіційної частини тощо. За це монах-бернардин пригощав учнів печенею, варениками з вишнями, масляною і пивом³⁶.

На початку ХХ ст. алкоголь був неодмінним атрибутом традиційних молодіжних прогулянок за місто, організованих учнями старших класів Бережанської гімназії. «Кожна вища кляса закуповувала бочку (чвертку) пива, кілька пляшок вина для своїх виховників і з ними, за почином господаря кляси, на прогульці випивалося все до дна». Іноді такі святкування закінчувалися курйозно. Як згадував Корнило Троян, одного разу учні випили пиво без керівника. Вже наступного дня майже всі одержали двійки. Щоби виправити ситуацію, молодь мусіла організувати ще одну прогулянку³⁷.

Спільними застіллями гімназистів і вчителів закінчувалися матуральні іспити*. Офіційне святкування у школі продовжувалося неофіційним поза нею (часто з пиятикою до напівпритомного стану). Наприклад, Ян Якобець (Jan Jakóbiec) згадував, що в такому застіллі після матури у гімназії в м. Вадовиці (тепер – Вадовицький повіт Малопольського воєводства, Республіка Польща) взяли участь усі професори навчального закладу, за винятком директора і катехита. Алкоголю випускники випили достатньо. Ще й вирішили «помститися» учителям природознавства, який

³³ Бемко В. Пам'яті катехита о. Михайла Соневицького. *Бережанська земля. Історично-мемуарний збірник*. Нью-Йорк, 1970. С. 87.

³⁴ Троян К. Перед утраквізмом. *Бережанська гімназія. Сторінки історії. Ювілейна книга*. Бережани; Тернопіль: ДЖУРА, 2007. С. 80.

³⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України). Ф. 362 (Студинський Кирило – академік). Оп. 1. Спр. 76 (Праця «До історії заворушень українських студентів на Львівському університеті в 1907 р.»). Арк. 22.

³⁶ Dunikowski E. *Z tęczowych dni...* S. 356–357.

³⁷ Троян К. Перед утраквізмом... С. 81.

* Матура, матуральні іспити – це випускні іспити в гімназіях і реальних школах, на основі яких молодь могла вступити до університету, політехнічної школи чи іншого закладу вищої освіти в Австро-Угорщині.

у 6-му класі виставив погані оцінки. Юнаки підмішали йому різні напої, навіть насипали в пиво перцю. Зрештою, споїли професора до непритомного стану³⁸. Спільні з педагогами комерси після складення матури організовували й львівські та бродівські гімназисти³⁹.

Розширювали можливості доступу молоді до алкогольних напоїв і різні публічні заходи, особливо торги й сезонні ярмарки. Під час таких велелюдних подій послаблювався суспільний контроль і студенти та гімназисти радо користали з цього. Як згадував Володимир Барагура, щорічні ярмарки були справжнім святом для вихованців Яворівської гімназії. Під час цих заходів учні старших класів часто «забігали» в корчми «на пиво». Навіть коли зустрічали чергового професора, що мав стежити за поведінкою підопічних, могли легко виправдатися: мовляв, шукають тут батьків, родичів чи односельців⁴⁰.

Поширенню шкідливих звичок серед молоді сприяв і негативний приклад деяких педагогів. Варто зауважити, що адміністрація навчального закладу завжди ігнорувала проблему, намагалася «не виносити» її за межі школи. Наприклад, у 1872 р., під час дисциплінарного слідства, ініційованого численними скаргами батьків учнів Бродівської гімназії і проведеного шкільним інспектором о. Василем Ільницьким, виявилось, що деякі педагоги зловживають алкоголем. У звіті за результатами перевірки о. В. Ільницький наголосив на моральній убогості вчителів, формуванні ними негативного прикладу для молоді. Особливо цим хвибували суплент* Ян Копровський (Jan Korpowski) і колишній заступник директора Йоган Шмудермаєр (Johann Schmudermayer)⁴¹. Першого неодноразово бачили п'яним поза школою, поблизу шинка на вул. Львівській, на залізничному вокзалі та в інших локаціях міста. Іноді він навіть посилав за алкоголем своїх учнів і просив принести «покупку» йому додому⁴². Й. Шмудермаєра також часто помічали у шинках і кнайпах, інколи в компанії Я. Копровського. На зауваження директора про нетактовну поведінку він обіцяв виправитись, але й надалі відвідував пивні⁴³. Очевидно, висновки о. В. Ільницького були персоналізованими й вибірковими. У звіті в рекомендаціях щодо переведення, звільнення педагогів за ті чи ті порушення він рекомендував Я. Копровського звільнити, водночас не згадав Й. Шмудермаєра, який продовжував працювати в гімназії⁴⁴. Факти алкогольної залежності серед вчителів непоодинокі. Наприклад, Вавжинец Дайчак у спогадах про навчання у Бродівській гімназії наприкінці 1890-х років описав професора математики й фізики Василя Саната, який так

³⁸ Jakóbiec J. Szkolna droga syna chłopskiego 1882–1896. *Galicyjskie wspomnienia szkolne*. Kraków: Wyd-wo literackie, 1955. S. 443.

³⁹ Dauczak W. *Gimnazjum w Brodach...* S. 31; Шухевич С. *Мое життя...* С. 156.

⁴⁰ Барагура В. *Калиновий міст. Збірка споминів-розповідок з дитячих років у Немирові і з життя учнів Яворівської гімназії в 1914–1928 рр.* Нью Йорк; Джерзі Сіті: Вид-во «Свобода», 1982. С. 120.

* Суплент – заступник учителя.

⁴¹ ЦДІАЛ України. Ф. 178 (Крайова шкільна рада, м. Львів). Оп. 1. Спр. 82 (Звіт шкільного інспектора про розслідування справи викладачів Бродівської гімназії, звинувачених у знуцаннях над учнями). Арк. 37–38 зв.

⁴² Там само. Арк. 5 зв., 17.

⁴³ Там само. Арк. 7 зв.

⁴⁴ Там само. Арк. 7 зв., 9–9 зв.; II Jahresbericht k. k. Real und Ober-Gymnasiums in Brody für das Schuljahr 1880. Brody, 1880. P. I–II.

любив спиртне, що учні жартівливо назвали його червоний ніс «алкоголетром»⁴⁵. У 1911 р. анонімний дописувач молодіжного часопису «Жаринка» вказав на випадки зловживання алкоголем педагогів у гімназії в м. Бохня. Він, зокрема, розповів про епізод, коли нетверезі професор і помічник катехита з'явилися на засіданні повітової ради, викликавши загальне здивування. Ще одного викладача неодноразово бачили п'яним у канаві біля дороги⁴⁶. Тому цілком очевидно, яку роль відіграв особистий приклад педагогів у ставленні молоді до алкоголю.

Для деяких студентів споживання міцних напоїв асоціювалося з богемним способом життя, що став популярним серед митців на початку ХХ ст. Вони часто просиджували цілими днями в кав'ярнях чи ресторанах, дискутуючи про життя, читаючи вірші, шукаючи сенс життя за чаркою. Насправді ж це був своєрідний спосіб утекти від болючої проблеми більшості тогочасної молоді, особливо студентства, – тотального безгрошів'я. Такий спосіб життя практикували молоді митці й літератори – молодомузівці*. Так, П. Карманський згадував, як ввечері «вештався з Яцковом по кав'ярнях»⁴⁷. Іноді студенти цілими днями просиджували в ресторані «Народної гостиниці». Особливо вдавалися були дні, коли зустрічали «провінційних патріотів» із грішми. Тоді «перепадало щось випити, а то й попоїсти»⁴⁸. Одним із тих, хто частував молодомузівців, був о. Михайло Світенський, парох зі с. Ладичин (тепер – Тернопільського р-ну Тернопільської обл.) поблизу Теремовлі. Кожен його приїзд до Львова закінчувався «гулянькою» в кав'ярні «Народної гостиниці»⁴⁹.

Улюбленим місцем посиденьок молодомузівців була кав'ярня «Монополь» на Марійській площі (тепер – пл. Міцкевича). Збори супроводжувалися читанням віршів, дискусіями й обов'язково славнозвісною «Індією»⁵⁰. Часто такі зустрічі в кав'ярні переростали у дружні вечери (у Львові їх називали «симпозіонами» на честь грецької назви Платонового «Бенкету»), які іноді затягувалися до світанку⁵¹. Алкоголь був невід'ємною частиною богемних посиденьок, а в деяких гостей у «голови шуміло вино чи коньяк»⁵².

Інкили легковажність і пияцтво мали фатальні наслідки для молоді. Наприклад, у 1880 р. газета «Діло» інформувала читачів про трагічний випадок, що трапився у м. Перемишлі. Два юнаки – давні товариші, чотирнадцятилітній Савицький та

⁴⁵ Dayczak W. Gimnazjum w Brodach... S. 30.

⁴⁶ A.V. Bochnia, gimnazjum [Korespondencje]. *Zarzewie*. 1911. Nr 6 i 7. S. 191.

* Молодомузівці – учасники літературного угруповання українських письменників «Молода муза», яке діяло у Львові в 1906–1909 рр. як клуб літераторів. До нього належали Петро Карманський, Олександр Луцький, Володимир Пачовський, Степан Чарнецький, Михайло Яцків тощо. Вони орієнтувалися на модерністські тенденції в західноєвропейській літературі, пропагували культ чистої краси, інтуїції, трансцендентного песимізму, незалежності літератури від суспільного ідеалу.

⁴⁷ Карманський П. Кризь темряву. Спогади... С. 24.

⁴⁸ Там само. С. 40.

⁴⁹ «Чорна Індія» «Молодої Музи». Антологія прози та есеїстики / упоряд. В. Габора. Львів: Піраміда, 2014. С. 82–83.

* «Індія», або «Чорна Індія» – міцний алкогольний напій, горілка, настояна на полині, що була родзинкою кав'ярні «Монополь» у Львові. Відвідувачі часто замовляли «Індію» до кави.

⁵⁰ Карманський П. Кризь темряву. Спогади... С. 37.

⁵¹ Рудницький М. Іван Франко. *Спогади про Івана Франка* / упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка. Львів: Каменяр, 1997. С. 336.

⁵² «Чорна Індія» «Молодої Музи...». С. 66.

одинадцятирічний Гащиць (імена не встановлені) – після п'ятики в домі першого вирішили показати свою майстерність у користуванні револьвером. Така розвага закінчилася вбивством Гащиця з необережності⁵³.

Захоплення молоді спиртними напоями з часом перетворилося на суспільну проблему, яка набувала все більших масштабів. Тому школа змушена була якось реагувати на неї. Наприкінці XIX ст. освітня адміністрація краю боролася з проблемою авторитарно: через посилення контролю за життям молоді, встановлення нових обмежень та приписів. Їх порушення було підставою для дисциплінарних розслідувань і цілого арсеналу покарань: від догани, карцеру до відрахування з навчального закладу або усіх середніх шкіл краю взагалі. Втім, і педагогічний персонал, і дирекція гімназії радше прагнули не афішувати проблеми, а вирішити її у межах школи. Так, коли катехит Бережанської гімназії о. М. Соневицький дізнався про існування таємного учнівського казино, то самостійно припинив його діяльність, всіляко намагаючись відвернути дисциплінарні слухання⁵⁴. Адміністрація навчальних закладів застосовувала їх тоді, коли інциденти набували суспільного розголосу, особливо за участі поліції, або п'яцтво в середовищі гімназистів ставало масовим. Наприклад, у травні 1885 р. дисциплінарні слухання відбулися в Тарнівській гімназії. Приводом став арешт двох учнів 7-го класу – Владислава Сідлевського (Władysław Sidlewski) і Зденка Портіка (Zdenko Portik) – у ресторані готелю «Під трьома коронами», де вони перебували під час занять. Як виявилось згодом, юнаки кілька днів прогулювали лекції, поселилися в готелі, де пиячили і розважалися. Згодом до них приєднався ще й учень 8-го класу Станіслав Бзовський (Stanisław Bzowski). Очевидно, такі розваги з алкоголем були непоодинокими, оскільки інспектор поліції під час слідства зауважив, що й інших гімназистів неодноразово бачив у шинках⁵⁵. Зрештою, винуватців інциденту відрахували зі школи. Однак дуже цікавою була позиція педагогічного колективу: «за» проголосували 11 вчителів, «проти» – 10 (разом із директором). Останні, зокрема, пропонували обмежитись попередженням⁵⁶.

У травні 1885 р. предметом ще однієї дисциплінарної справи у гімназії в м. Вадовиці стало розпивання алкоголю п'ятьма учнями в корчмі сусіднього села Рокув, де їх увечері застали директор і один із професорів. Четверо з винуватців були скарані 12-ма годинами карцеру, а Олександр Годловський (Aleksander Godlowski) – 6-ма. Такі покарання були зумовлені зухвалою поведінкою учнів, невизнанням ними своєї провини, на відміну від О. Годловського, який наступного після інциденту дня добровільно зізнався в усьому директорові⁵⁷.

Про масштабність проблеми і спробу її вирішення свідчить також справа про споживання алкогольних напоїв учнями реальної школи у Львові в березні 1885 р. Під час дисциплінарного слідства з'ясували, що вихованці навчального закладу протягом кількох днів приносили до школи горілку й розпивали її під час занять. Загалом адміністрація виявила аж 15 порушників дисципліни. Головним

⁵³ Зь Перемишля ... [Новинки]. *Дьло*. 1880. Ч. 39. С. 4.

⁵⁴ Чернецький А. «Омні трінтум перфектум»... С. 300.

⁵⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 178 (Крайова шкільна рада, м. Львів). Оп. 3. Спр. 758 (Звіти про розслідування справ учнів гімназії, звинувачених у п'янстві і неспішності). Арк. 3–8 зв.

⁵⁶ Там само. Арк. 13–20 зв.

⁵⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 178 (Крайова шкільна рада, м. Львів). Оп. 3. Спр. 751 (Дисциплінарні справи учнів гімназій, звинувачених в крадіжці та інших злочинах). Арк. 10–14.

винуватцем був учень 5-го класу Чеслав Марцінкевич (Czesław Marcinkiewicz), який у понеділок приніс до школи алкоголь і споживав його на уроці. По обіді він купив ще пляшку горілки, пив сам під час лекції із природознавства і пригощав інших. Наступного дня юнаки за почином Ч. Марцінкевича скинулись грішми та придбали оковиту. Коли вони «причащалися» на уроці малювання, їх помітив учитель, забрав горілку і відніс директорові. У середу Ч. Марцінкевич за проступок провів 4 години в карцері. Продовження окаянства відбулося у четвер. Марцінкевич знову прийшов до школи з горілкою. Інші вихованці також зібрали кошти, купили в корчмаря спирту, розвели його водою і випивали на перерві у шкільному туалеті. Дисциплінарне слідство, а особливо його результати, показали доволі неоднозначне ставлення педагогічного колективу до цього інциденту. Спершу вчителі вирішили суворо покарати порушників. Вони навіть проголосували за відрахування винуватця з усіх середніх шкіл Львова, а Станіслава Вонторського (Stanisław Wątorski), який лише купував спиртне, але не вживав його, – за усунення з освітнього закладу до кінця навчального півріччя з можливістю поновлення. Однак директор, а згодом і господар класу, де навчалися хлопці, запропонували пом'якшити покарання, зважаючи на хорошу поведінку першого і занадто юний вік другого. Зрештою, Ч. Марцінкевича відраховували лише з реальної школи із приписом, що остаточне рішення прийматиме Крайова шкільна рада (КШР). Інших 10 учасників інциденту засудили на термін від 4 до 16 годин карцеру, причому суворість вироку залежала не від ступеня провини, а від поведінки юнаків під час розслідування, визнання/невизнання ними провини й розкаяння. Ще чотири учні, які знали про вчинок Ч. Марцінкевича і не повідомили про це керівництву навчального закладу, одержали догани⁵⁸. Дисциплінарне слідство показало прагнення директора й педагогічного колективу уникнути розголосу інциденту, що негативно вплинуло б на імідж школи.

Загалом ці епізоди свідчать про намагання освітньої адміністрації не афішувати проблеми алкоголізму серед молоді. Порушників шкільних приписів карали радше за зухвалість поведінки, а міра покарання залежала від (не)покірливості, визнання/невизнання провини і каяття. Тобто пріоритетним завданням школи була не боротьба з пияцтвом, його впливом на організм молоді людини, а виховання у покоління, що підросло, таких рис, як слухняність, покірливість, толерантність до влади.

Щоб посилити контроль за поведінкою молоді, КШР періодично видавала нормативні акти, що забороняли учням гімназій відвідувати розважальні заклади й заклади громадського харчування. Фактично всі офіційні документи підтверджували § 22 розпорядження міністра віросповідань і освіти від 28 вересня 1852 р. (№ 7.453), яким вихованцям середніх шкіл не дозволяли бути в кав'ярнях, пивних, кегельбанах, шинках, а в ресторанах та цукернях – лише в товаристві дорослих⁵⁹. Однак це зовсім не вирішувало проблеми алкогольної залежності серед галицької молоді, навпаки – вона набула значного розмаху на початку ХХ ст. Будь-які спроби керівництва навчальних закладів не афішувати інцидентів, пов'язаних з

⁵⁸ ЦДІАЛ України. Ф. 178 (Крайова шкільна рада, м. Львів). Оп. 3. Спр. 1170 (Протокол засідань вчителів вищої державної реальної школи у Львові про виключення учня Марцінкевича Чеслава за вживання спиртних напівків). Арк. 1–13.

⁵⁹ Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich / zestawil H. Kopia. Lwów, 1900. S. 60.

поганими звичками гімназистів, були безрезультатними. Це спонукало КШР жорсткіше реагувати на проблему. У 1911–1913 рр. вона (розпорядженнями № 4091 від 8.03.1911 р., № 20966 від 28.11.1911 р., № 7376 від 9.05.1913 р.) заборонила учням середніх шкіл відвідувати ресторани, цукерні, кабаре та ще й театр і кіно⁶⁰. А з популяризацією серед вихованців гімназій навчальних, спортивних і туристичних прогулянок КШР видала рескрипт (№ 22341.IV від 31.12.1912 р.), яким вимагала посилення пильності педагогів, щоб учні під час таких заходів не вживали спиртних напоїв⁶¹. Також розпочала антиалкогольну кампанію, зокрема активно використовувала наочні засоби для пропаганди серед молоді здорового способу життя. У 1914 р. шкільна адміністрація краю розпорядженням (№ 7265/IV від 28.04.1914 р.) доручила директорам навчальних закладів закупити антиалкогольні таблиці під назвою «Що можна придбати за 10 копійок» («*Co można dostać za 10 groszy**»), які уклав проф. Тадей Чайчинський. Вони ілюстрували, чим корисним для фізичного й розумового здоров'я учні можуть замінити алкоголь⁶².

Зрештою, на початку ХХ ст. шкідливі звички у студентському й гімназійному середовищах стали такими масштабними, що сама молодь почала акцентувати на них увагу суспільства. Ця проблема була однією з основних під час З'їзду української молоді середніх шкіл, що відбувався у Львові 1–2 листопада 1910 р. Понад 60 делегатів із різних міст Галичини, крім організаційних і політичних питань, заслухали реферат «Про від'ємні чинники духового життя», а згодом активно дискутували про вади тогочасних гімназистів. Один з учасників особливо наголошував на руйнівних наслідках споживання алкоголю для організму та духовності молоді людини: «Безсонність, алкоголь та шинкова атмосфера нищить тіло молодіжи, а пригнічує ум, убиває красні почування, робить молодого чутливого чоловіка брутальною звірюкою»⁶³. З року в рік проблема охоплювала щоразу молодших юнаків і підлітків. Наприклад, один із дописувачів неперіодичного часопису учнів середніх шкіл «Життя» під псевдонімом «Свій», імовірно вихованець приватної реальної гімназії в м. Буську, зауважив, що в навчальному закладі молодь «сильно зіпсута», бо учні 1-го класу курять, а 4-го – п'ють «просту, шкупу, сивуху»⁶⁴.

Питання алкогольної залежності все частіше ставало предметом суспільної opinii. Значну увагу до нього почала привертати і преса. Зокрема, на шпальтах «Діла» з'явилося чимало дописів, що ілюстрували масштабність проблеми, акцентували на шкоді алкоголю для організму, а також боротьбі з пияцтвом, особливо у школах⁶⁵. Поширення шкідливих звичок серед молоді було предметом

⁶⁰ Dziwięte Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. II Wyższej Szkoły Realnej w Krakowie za rok 1913. Kraków, 1913. S. 70.

⁶¹ І Звіт Дирекції ц.к. гімназії з рускою мовою викладовою в Станіславіві за рік шкільний 1912/13. Станіславів, 1913. С. 159.

* 10 геллерів (у побутовому вжитку – копійок) – середня ціна маленької склянки пива.

⁶² Звіт Дирекції ц.к. гімназії з рускою викладовою мовою в Перемишлі за рік шкільний 1913/1914. Перемишль, 1914. С. 41.

⁶³ ЦДІАЛ України. Ф. 309 (Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, м. Львів). Оп. 1. Спр. 2772 (Звіт про роботу з'їзду української молоді серед. шкіл у Львові). Арк. 3.

⁶⁴ Там само. Спр. 1048 (Статті Антонюка, Чайковського та ін. в редакцію журналу «Життя» неперіодичного органу учнів середніх шкіл). Арк. 2.

⁶⁵ Борба против алкоголізму в школах. [Новинки]. *Діло*. 1902. Ч. 61. С. 3; Пиянство у Львові. [Новинки]. *Діло*. 1903. Ч. 98. С. 2; Борба з пиянством в Галичині. [Новинки]. *Діло*. 1904.

дискусій на міжнародних антиалкогольних конгресах у Відні (1901), Будапешті (1905), Стокгольмі (1907) та Мілані (1913)⁶⁶. Учасники трьох останніх заходів спеціально обговорювали основні завдання освіти у вирішенні цієї суспільної проблеми⁶⁷. Зокрема, акцентували на кваліфікованій підготовці педагогів, що зможуть належно, на абстиненційних засадах, організувати виховний процес, висловлювали думки про взаємодію школи й родини щодо популяризації серед учнів здорового способу життя. Аналізуючи основні моменти в роботі Стокгольмського конгресу, редакція часопису «*Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*» («Щомісячника для пропаганди абстинентного руху») наголосила на основній перешкоді для утвердження в молодіжному середовищі ідеї цілковитої відмови від алкоголю – суспільній думці, яка зазвичай толерувала споживання спиртного: «Якщо загал батьків і вчителів вважає алкоголь необхідним чинником життя, то як досягнути того дива, щоб діти набули інших переконань, а якщо їх набудуть, то щоб не втратили батьківської поваги?» («*Jeżeli ogół rodziców i nauczycieli uważa alkohol za niezbędną czynnik życowy, jakże dokazać tego cudu, aby dzieci innych nabrały przekaźności, a jeżeli ich nabiorą, aby na tem nie utraciła powaga rodzicielska*»)⁶⁸. Значну увагу поширенню алкоольної залежності серед молоді та дітей приділили й учасники II (Краків, 3–4 червня 1905 р.) та III З'їздів польських абстинентів (Львів, 5–7 липня 1912 р.)⁶⁹. Зокрема, Євгеній П'ясецький (Eugeniusz Piasecki) на зібранні у Львові, аналізуючи основні завдання вищих шкіл у боротьбі з пияцтвом, наголошував на необхідності глибшого вивчення проблеми, а відтак створенні спеціальної кафедри (на медичному чи юридичному факультеті), яка би вивчала вплив алкоголю на організм і соціальну поведінку людини⁷⁰. А Августин Клімашевський (Augustyn Klimaszewski), що виступав із рефератом про роль освіти у вирішенні цієї суспільної проблеми, вважав найефективнішим усіляко спонукати розвиток антиалкогольного руху серед учнів. Основним способом реалізації політики мало бути створення молоддю антиалкогольних наукових гуртків і всебічна підтримка їхньої діяльності шкільною адміністрацією⁷¹.

Актуалізували проблему й численні популярні брошури, автори яких намагалися простежувати генезу п'янства, зокрема роль родини і традицій у його

Ч. 231. С. 2; Вплив алкоголю на людський організм. [Новинки]. *Діло*. 1904. Ч. 233. С. 3; Борба з алькоголем. [Новинки]. *Діло*. 1905. Ч. 166. С. 3.

⁶⁶ Міжнародний конгрес противь алькоголю. *Діло*. 1901. Ч. 73. С. 1–2; Ч. 75. С. 1; Ч. 76. С. 1–2; Ч. 77/78. С. 1; Po kongresie. *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*. 1905. Nr 10. S. 145–150.

⁶⁷ XI міжнародний антиалкогольний конгрес в Стокгольмі. *Paда*. 1907. № 177. С. 3; Do Budapesztu! *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*. 1905. Nr 9. S. 131; Program XIV międzynarodowego Kongresu przeciw alkoholizmowi w Medyolanie od 22–27-go września 1913 r. *Świt*. *Miesięcznik poświęcony walce z alkoholizmem*. 1913. Nr 116. S. 145–146.

⁶⁸ Z kongresu. *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*. 1907. Nr 46/47. S. 131.

⁶⁹ II Zjazd polskich abstynentów w Krakowie. *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*. 1905. Nr 7. S. 102.

⁷⁰ Piasecki E. Zadanie uniwersytetów w walce z alkoholizmem. *III Polski Kongres przeciwalkoholowy we Lwowie od 5–7 lipca 1912. Streszczenia referatów*. Lwów, 1912. S. 28.

⁷¹ Klimaszewski A. Zadanie szkół średnich i ludowych w walce z alkoholizmem. *III Polski Kongres przeciwalkoholowy we Lwowie od 5–7 lipca 1912. Streszczenia referatów*. Lwów, 1912. S. 19.

поширенні в молодіжному середовищі, проаналізувати досвід боротьби з ним в інших країнах, запропонувати власні шляхи, методи й засоби⁷².

Напередодні Першої світової війни з початком діяльності в Галичині антиалкогольного товариства «Відродження»* серед молоді значно активізувалася боротьба із вживанням спиртних напоїв. Здебільша вона була просвітницькою. Учні та студенти неодноразово виступали на різних зібраннях із доповідями про шкоду алкоголю. Активну просвітницьку роботу серед населення проводив «Просвітний кружок» «Академічної громади». Так, у лютому–березні 1908 р. голова кружка, студент філософського факультету Львівського університету Федір Замора, прочитав кілька лекцій на тему «Алкоголізм» у львівських читальнях «Просвіти»⁷³. Напередодні Першої світової війни пропагували тверезість серед селян і члени гуртка, що об'єднував українських студентів із м. Станіславова, що навчалися у Львівському університеті⁷⁴. Іноді проблему зловживання спиртним піднімали й гімназисти на засіданнях наукових гуртків. Наприклад, у 1911/1912 н. р. в Академічній гімназії на одному із засідань природописного кружка учень Мандзик (ім'я не встановлене) виголосив реферат на тему «Вплив алкоголю на внутрішні частини та нервний уклад людського тіла»⁷⁵.

Вихованці деяких гімназій засновували антиалкогольні гуртки, які функціювали або як самостійні структурні одиниці, або у складі просвітніх чи інших гуртків. У 1913/1914 н. р. такий кружок почав діяльність у Приватній українській гімназії УПТ в Рогатині. До нього міг належати будь-який учень, що склав урочисту присягу про відмову від алкоголю. Гурток зосередив діяльність на підготовці рефератів, причому з доповідями виступали не лише гімназисти, а й педагоги⁷⁶. Від 1910 р. і аж до початку Першої світової війни функціював «Кружок тверезості» й у VIII гімназії Львова. У різні роки він об'єднував від 60 до 80 учнів 4–7-х класів під керівництвом спершу професора польської мови Марцелія Прошинського (Marceli Prószyński), а згодом – о. Казимира Тулле (Kazimierz Thullie). Члени гуртка щомісяця організовували зібрання, виступали з доповідями, які іноді супроводжували

⁷² Детальніше див.: Bistyga K. *Alkoholizm i pijaństwo*. Kraków, 1913. 96 s.; Baumfeld G.-B. *O jednym strasznym wrogu ludzi czyli o alkoholu*. Kraków, 1906. 16 s.; Daszyńska-Golińska Z. *Z czego powstaje pijaństwo i jak z niem walczyć?* Kraków, 1909. 16 s.; Daszyńska-Golińska Z. *Alkoholizm w Galicyi i jego zwłaczanie*. Warszawa, 1911. 13 s.; Daszyńska-Golińska Z. *Walka z alkoholizmem w służbie oświaty i etyki*. Kraków, 1913. S. 419–422; Jackowski H. *Namowa do wstrzemięźliwości*. Kraków, 1911. 141 s.

* «Відродження» – українське антиалкогольне й антитютюнове товариство. Засноване 14 лютого 1909 р. у Львові. Головна мета діяльності – утвердження тверезості як необхідної умови духовного, фізичного та інтелектуального розвитку українського народу. Його активними діячами були Іван Раковський, Софія Парфанович, Іван Герасимович, Юліан Каменецький тощо. Пік діяльності припадає на міжвоєнний період, у 1930-х роках воно мало 18 філій і 122 гуртки, які охоплювали понад 6 400 членів.

⁷³ Просвітня діяльність української студентської молоді у Львові. *Рада*. 1908. № 85. С. 3.

⁷⁴ Мацьків Т. *З-над Дністра...* С. 37.

⁷⁵ Звіт Дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1911/1912. Львів, 1912. С. 57.

⁷⁶ У Звіт Дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою Кружка Українського Товариства Педагогічного в Рогатині за рік шкільний 1913/14 з правом прилюдности. Львів, 1914. С. 54.

фотоілюстраціями, влаштовували спільні мандрівки околицями м. Львова⁷⁷. У жовтні 1910 р. у межах природничого гуртка учні II гімназії у м. Станіславові заснували «Алкоголічну секцію». Однак уже з 1 грудня вона почала функціонувати як самостійна структурна одиниця, змінивши назву на «Гурток алкоголічний». Його члени всіляко популяризували здоровий спосіб життя, виступали з доповідями й рефератами на антиалкогольну тематику («Суть і відмінність алкоголізму і п'янства»), «Становище жінок в боротьбі з алкоголем», «Виховне значення ідеї абстиненції», «Алкоголь і злочинність» тощо)⁷⁸.

Чи не найбільшого розмаху антиалкогольний рух набув у Тернопільській гімназії ім. Франца-Йосифа I. Восени 1912 р. з ініціативи проф. Якова Яцкевича там засновано «Протиалкогольний кружок "Відродження"», який зосередив діяльність на ґрунтовному і всебічному інформуванні молоді про небезпеку споживання алкоголю, його шкоду для молодого організму. Першим головою гуртка став Іван Гнатів (1912/1913 н. р.), згодом його змінив Стефан Кузьма (1913/1914 н. р.). Гуртківці сформували власну бібліотеку – за рахунок членських внесків закупили 120 книг на антиалкогольну тематику. Також організовували систематичні публічні виклади, на яких виступали не лише учні, а й викладачі гімназії. Тематика доповідей була різною: «О горячих напитках», «Вплив алкоголю на душу і організм чоловіка», «Гене́за протиалкогольного руху», «Шкідливі впливи алкоголю на тіло чоловіка», «Алкоголь а виховання», «Алкоголь а етика», «Алкоголь а штука», «Що є алкоголь і які поживні части містяться в алкогольних напитках?», «Вплив алкоголю на травлення», «Вплив алкоголю на обіг крові», «Проч з лихим звичаем», «Алкоголь а суспільність, алкоголь а родина», «Алкоголь а абстиненция» тощо. Зазвичай, щоб залучити якомога більшу аудиторію, такі заходи відбувались у гімнастичній залі гімназії. Протягом першого року діяльності гуртківці провели шість методичних засідань, на яких обговорювали основні принципи та розробляли стратегію успішної протиалкогольної пропаганди серед молоді. Наприкінці 1912/1913 н. р. керівництво для актуалізації проблеми оголосило конкурс на найкращий популярний відчит на тему «О шкодливости алкоголічних напитоків». Навіть встановило заохочувальні нагороди. Автори трьох кращих робіт отримали грошові відзнаки (I місце – 10 корон, II – 5 корон) та почесну грамоту (III)⁷⁹. Гурток дуже швидко набув неабиякої популярності серед молоді. Вже наприкінці першого року існування налічував 520 членів (80 % від усіх вихованців гімназії)⁸⁰.

Антиалкогольні гуртки засновували і студенти. Наприклад, при товаристві «Академічна читальня» («Czytelnia Akademicka») у Львові на початку XX ст. існував Кружок цілковитого утримання від алкогольних напоїв, який цілеспрямовано

⁷⁷ Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. Gimnazjum VIII we Lwowie za rok szkolny 1910. Lwów, 1910. S. 66; Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. Gimnazjum VIII we Lwowie za rok szkolny 1912. Lwów, 1912. S. 83; Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. Gimnazjum VIII we Lwowie za rok szkolny 1913. Lwów, 1913. S. 73.

⁷⁸ Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. II Gimnazjum z polskim językiem wykładowym w Stanisławowie za rok szkolny 1910/11. Stanisławów, 1911. S. 48–49.

⁷⁹ VIII Звіт дирекції ц.к. гімназії Франц-Йосифа I в Тернополи за рік шкільний 1912/1913. Тернопіль, 1913. С. 60; IX Звіт дирекції ц.к. гімназії Франц-Йосифа I в Тернополи за рік шкільний 1913/1914. Тернопіль, 1914. С. 56.

⁸⁰ VIII Звіт дирекції ц.к. гімназії Франц-Йосифа I в Тернополи за рік шкільний 1912/1913. Тернопіль, 1913. С. 60.

втілював на практиці ідею трезезості. В 1904/1905 н. р. гурток об'єднав 224 студентів. Обов'язковою умовою для вступу була цілковита відмова від алкоголю. За порушення присяги студентів відраховували з гуртка. Загалом це молодіжне об'єднання зосередилося на зовнішній антиалкогольній пропаганді, намагаючись популяризувати здоровий спосіб життя. Його члени ініціювали створення у м. Бучач (тепер – Чортківського р-ну Тернопільської обл.) товариства «Елевтерія», яке мало охопити діяльністю мешканців довколишніх сіл і містечок, всіляко заохочуючи їх до відмови від спиртного. Втім, ініціатива студентів майже відразу наштовхнулася на матеріальні проблеми. Тим паче не знайшла так необхідної підтримки з боку інших організацій, зокрема Товариства народної школи («Towarzystwo Szkoły Ludowej»), яке обіцяло допомогти з приміщеннями для лекцій, але зволікало. Тому молодь упродовж року лише раз організувала відчит для населення – у с. Зимна Вода біля Львова. Внутрішню діяльність гурток зосередив на просвітницькій роботі серед студентства, особливо членів «Академічної читальні». А його голова – Станіслав Тихоліс (Stanisław Tycholis) – навіть взяв участь у II З'їзді польських абстинентів у Кракові⁸¹ (3–4 червня 1905 р.)⁸².

На початку ХХ ст. антиалкогольний рух стрімко ширився серед молоді вищих шкіл, яка все частіше складала обітницю трезезості. 22 січня 1903 р. у м. Кракові, в приміщенні Народного театру, під час святкування ювілею Січневого повстання 1863 р., 12 студентів (із них і 2 студентки) Ягеллонського університету публічно склали присягу про відмову від алкоголю. На початку 1904/1905 н. р. на загальних зборах товариства «Братня поміч» («Bratnia Pomoc»), що об'єднувало слухачів Львівського університету, противники спиртного запропонували взагалі усунути алкоголь з «Академічного дому» (гуртожитку) та «Кухні академічної» (дешевої їдальні для молоді). На жаль, цю ідею так і не вдалося реалізувати. Під час голосування прихильники спиртного здобули всього на голос більше⁸³. У наступні роки все більше молоді підтримувало абстинентський рух. Так, більшість голів польських студентських товариств у Львові поділяли ідею трезезості. Також все частіше студентські комерси відбувалися без алкоголю⁸⁴.

До абстинентського руху долучилися й члени молодіжного патріотично-релігійного об'єднання «Елеусіс» («Eleusis»), яке функціювало у м. Кракові від

⁸¹ Детальніше про конгрес див.: II Zjazd polskich abstynentów w Krakowie. *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*. 1905. Nr 6. S. 81–83; Nr 7. S. 92–107; Krasińska I. Kongresy przeciwalkoholowe w Galicji w latach 1904–1912. *Studia Historyczne*. 2009. Nr 2. S. 115–125.

⁸² Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. Lwów, 1905. S. 84–85.

* У Галичині товариств під такою назвою функціювало кілька: «Братня поміч» студентів Львівської політехнічної школи, «Братня поміч» студентів Львівського університету, «Братня поміч» слухачів Вищої рільничої школи в Дублянах, «Братня поміч» студентів Ветеринарної академії у Львові.

⁸³ Turowski Sz. Od polskiej młodzieży (Rzecz wygłoszona na zebraniu studentów podczas X międzynarodowego kongresu przeciw alkoholizmowi w Budapeszcie w dniu 15 września 1905). *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzemięźliwości*. 1905. Nr 10. S. 151.

⁸⁴ Ibid. S. 152.

⁸⁵ «Елеусіс» («Eleusis») – молодіжне патріотично-релігійне об'єднання, яке у Кракові 1903 р. заснував Вінцентій Лютославський (Wincenty Lutosławski). Його мета – формування національно-свідомої польської молоді, що мала стати основою морально-духовного та релігійного відродження Польщі й відновлення її незалежності. Назва організації «Eleusis» – акронім від

1903 р. Вони зобов'язалися пожиттєво утримуватись від алкоголю, тютюнопаління, азартних ігор і розпусти. Товариство мало розбудовану мережу – його відділення функціювали в різних містах Галичини та за її межами. Найактивнішими були львівський (налічував 230 членів) та краківський (150 членів) осередки, які всіляко пропагували ідеї абстиненції серед молоді, систематично організовуючи публічні доповіді в різних студентських товариствах⁸⁶.

Щоб урізноманітнити дозволяти молоді та відвернути її від шкідливих звичок, керівництво середніх шкіл значно більше уваги приділяло фізичному розвитку вихованців, заохочувало займатися спортом. В українській гімназії в м. Перемишлі активну діяльність у цьому напрямі розгорнули «Секція гігієнічно-прогулянкова» та спортивний кружок «Сянова чайка». Перша, організовуючи різні спортивні заходи, особливо прогулянки за місто, мала на меті всіляко відволікати молодь від тютюнопаління і споживання алкоголю. Її керівництво також дбало, щоб кожний член записався у товариство «Відродження» і «вже з за молоду відвикав від сеї шкідливої навички»⁸⁷. Варто зауважити, що в 1910/1911 н. р. секція налічувала 294 учні. Кружок «Сянова чайка», прагнучи виховати фізично здорову молодь, популяризував здоровий спосіб життя, спорт, особливо футбол, організовував матчі між різними командами, руханкові вечори тощо⁸⁸. Його провід вважав, що фізичне здоров'я молоді – невід'ємна складова її самоствердження та індивідуальності: «Руханка і спорти скріпляють м'язи і легкі, зміцнюють нерви і мозок, роблять чоловіка гарним, сьмілим енергїчним і підприємчивим»⁸⁹. У Тернопільській гімназії з українською мовою навчання у 1910/1911 н. р. члени футбольних дружин «Поділля І», «Поділля ІІ», «Руська бурса І» і «Руська бурса ІІ» об'єднались у спортивному кружку під керівництвом проф. Семена Сидоряка. Вони не лише організовували відчити про здоровий спосіб життя та безпеку алкоголю, а й ухвалили цілковите утримання від нікотину і спиртних напоїв «яко незвичайно шкідливо ділаючих на фізичний і умисловий розвиток молодїжи»⁹⁰. Урочисто присягнули не вживати алкоголю і члени «Кружка тверезості», що функціював у VIII гімназії м. Львова⁹¹.

Іноді до популяризації серед молоді ідеї тверезості активно долучалися й викладачі середніх шкіл. Наприклад, з їхньої ініціативи учні Краківської гімназії св. Анни в листопаді 1913 р. відвідали антиалкогольну виставку, організовану

грецького девізу «*Eleutheroi laon soteris*» («Вільні визволителі народів»). Зважаючи на це, у польській літературі більш поширеною була друга назва організації – «Елеутерія» («*Eleuteria*»). Видавала власний друкований орган «*Eleusis: Elsów magazine*». У 1912 р. унаслідок внутрішніх протиріч об'єднання розколося. Вінцентій Лютославський заснував нове товариство – «Ковалі». «Елеусіс» під керівництвом Тадеуша Струмїлли (Tadeusz Strumiłła) проіснувало до 1920 р. Детальніше див.: *Świerzowska A. Stowarzyszenie Patriotyczno-Religijne «Eleusis»*. URL: <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/node/647>

⁸⁶ Turowski Sz. *Od polskiej młodzieży...* S. 151.

⁸⁷ Звіт Дирекції ц.к. гімназії з руским викладовим язиком в Перемишлі за рік шкільний 1910/1911. Перемишль, 1911. С. 64.

⁸⁸ Там само. С. 61–63.

⁸⁹ Там само. С. 64.

⁹⁰ VI Звіт дирекції ц.к. гімназії Франц-Йосифа I в Тернополі за рік шкільний 1910/1911. Тернопіль, 1911. С. 68–69.

⁹¹ *Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. Gimnazjum VIII we Lwowie za rok szkolny 1912*. Lwów, 1912. S. 83.

Промисловою лігою під керівництвом Володимира Семіонова (Włodzimierz Semionow), водночас послушали відчит про шкоду алкоголю⁹². А керівництво приватної української гімназії у Городенці в 1911/1912 н. р. організувало для своїх вихованців лекторій з основ гігієни. Бесіди з молоддю про здоровий спосіб життя і небезпеку спиртного відбувалися у навчальному закладі щотижня⁹³.

Активну боротьбу з пияцтвом у молодіжному середовищі проводили скаутські організації краю. Повну відмову від алкоголю і тютюнопаління як головну рису справжнього скаута назвав Анжей Малковський (Andrzej Małkowski) у праці «Скаутинг як система виховання молоді» (Львів, 1911). Він, зокрема, наголосив: «Скаут ніколи не вживає алкогольних напоїв і ніколи не курить. Адже він із досвіду знає, що це дуже шкідливо, а залежність від алкоголю та куріння дуже небезпечна. Хто не міг, або не хотів позбутися звички вживати вино, пиво, горілку, сигарети і т. д., той ніколи б не став скаутом ...» («*Scout nigdy nie używa napojów alkoholowych i nie pali tytoniu. Wie bowiem z doświadczenia, że rzeczy te są bardzo szkodliwe, a nałogi picia i palenia bardzo niebezpieczne. Ktoby nie umiał, czy nie chciał odzwyczaić się od używania wina, piwa, wódki, papierosów i t. p., ten nigdy nie zostałby scoutem ...*»)⁹⁴. Автор взагалі висловив сумнів, чи молода людина зі шкідливими звичками може стати корисною у суспільстві. Анжей Малковський наголосив на оманливому задоволенні від спиртного, його руйнівному впливі на юнацький організм. Звертаючись насамперед до молоді, різко зауважив, що алкоголь – це «наркотична отрута, яка збуджує нерви і пришвидшує на кілька хвилин пульс» («*trucizną narkotyczną, która działa pobudzająco na nerwy i wzmacnia na kilkanaście minut akcję serca*»), а алкоголізм – «один із найсерйозніших бичів нашого суспільства» («*jedną z najcięższych plag naszego społeczeństwa*»). Тому головне завдання – повсякчас протистояти спокусі, усвідомлюючи всі її негативні наслідки для здоров'я. Наостанок автор наголосив, що споживання спиртних напоїв і куріння не робить молоду людину старшою, не гарантує їй авторитету серед однолітків, а навпаки – перетворює на віслюка, який бездумно копіює поведінку інших⁹⁵.

Швидка популяризація скаутського руху в Галичині сприяла розбудові його широкої мережі в навчальних закладах краю. Місцеві осередки організації одним із пріоритетних завдань проголошують боротьбу зі шкідливими звичками молоді – алкоголізмом і тютюнопалінням. Як альтернативу пропонують зміцнення здоров'я та заняття різними видами спорту. Головним їхнім гаслом стає абсолютна відмова молоді від спиртного. Її декларують навіть у статутах й інших організаційних документах. Так, одним із головних етичних положень, обов'язкових для виконання кожним членом українського «Пласту», була цілковита відмова від міцних напоїв: «Пластун шанує і плакає своє здоров'я як власність суспільности, тож не вживає ніяких наркотиків, передовсім не п'є алкогольічних напиків і не курить тютюну. Занимає ся змагом і руханкою, бере участь в польових вправах, щоби скріпити

⁹² Sprawozdanie dyrektora c.k. Gimnazjum Nowodworskiego czyli sw. Anny w Krakowie za rok szkolny 1914. Kraków, 1914. S. 64.

⁹³ Звіт Дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеною правом прилюдности за рік шкільний 1911/12. Львів, 1912. С. 39.

⁹⁴ Małkowski A. Scouting jako system wychowania młodzieży. Lwów. 1911. S. 154.

⁹⁵ Ibid. S. 155.

здоровле тіла і бистроту духа)⁹⁶. Дотримання присяги тверезості було обов'язковим для скаутів. Деякі місцеві осередки руху, як, наприклад, у Новому Сончі, відраховували зі своїх лав учнів, які порушували це правило⁹⁷.

Більшість скаутських організацій акцентували діяльність на антиалкогольній пропаганді серед молоді, використовуючи для цього роз'яснювальні бесіди про шкідливі звички. Так, члени всіх восьми пластових гуртків, що існували у Станіславській гімназії з українською мовою навчання, з червня 1912 р. майже щонеділі збиралися на такі заходи⁹⁸.

Крім «Пласту» і «Скауту», інші організації також активно протидіяли поширенню серед молоді шкідливих звичок. Основним засобом боротьби вони обирали спорт. Доцільно згадати про діяльність Українського спортивного кружка в Академічній гімназії, спортивного кружка «Дніпро», який об'єднав у своїх лавах українську молоді із польських гімназій Львова, товариства «Україна», до якого належали українські студенти вищих шкіл, та «Сокіл»⁹⁹.

Неабияку роль у боротьбі з пияцтвом у молодіжному середовищі відігравав і особистий приклад авторитетних осіб, особливо педагогів. Вони були взірцем для наслідування, часто втіленням тих рис, які прагнули сформувати в собі гімназисти чи студенти. Вчитель повинен був уміти підібрати такі слова й аргументи, які б переконали молоді у правильності ідеї тверезості, сам мав бути втіленням тих якостей, які намагався прищепити учням. Наприклад, свого часу вирішальним у відмові Миколи Чайковського від спиртного був вплив професора Бережанської гімназії Степана Томашівського. Подружжя Томашівських часто гостювало у Чайковських*. І саме професор розкрив своєму учневі «очі на шкідливість алкогольних напитків», який відтоді «став смертельним ворогом спиртного, не мав у роті ніколи ні краплі алкоголю». Згодом, очоливши Рогатинську гімназію, М. Чайковський розпочав у навчальному закладі активну кампанію проти п'янства, всіляко пропагував серед молоді здоровий спосіб життя, відмову від вживання «алкогольних трунків»¹⁰⁰.

Отже, наприкінці XIX – на початку XX ст. поширення пияцтва та алкогольної залежності в молодіжному середовищі Галичини набуває значних масштабів. До цього призводила низка як загальносуспільних, так і індивідуальних причин: державна пропінаційна політика, суспільне толерування цього явища, родинні традиції споживання спиртного, відсутність будь-якого цінового чи вікового регулювання продажу алкоголю, складні фінансові обставини життя більшості учнів середніх шкіл та студентів, політика тотального контролю за шкільним і позашкільним життям молоді, зрештою, «мода» на міцні напої тощо. Зростання масштабності проблеми часто посилювало керівництво навчальних закладів, яке не намагалося

⁹⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 389 (Верховна пластова команда, м. Львів). Оп. 1. Спр. 2772 (Картотека членів «Пласту»). Арк. 53.

⁹⁷ Sprawozdanie Dyrektcyi c.k. gimnazyum I wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1914. Nowy Sącz, 1914. S. 71.

⁹⁸ І Звіт Дирекції ц.к. гімназії з рускою мовою викладовою в Станіславі за рік шкільний 1912/13. Станіславів, 1913. С. 162.

⁹⁹ Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія. Львів, 2019. С. 211–215.

* У домі відомого українського адвоката й письменника Андрія Чайковського.

¹⁰⁰ Чайковський М. «Пробувати силу своїх крил»... С. 74.

її викоренити, зрозуміти причини. Воно радше констатувало випадки споживання алкоголю вихованцями, силкувалося запобігти суспільному розголосу, а якщо порушення дисципліни ставало явним – покарати винуватців. Боротьба шкільної адміністрації з пияцтвом серед молоді мала декларативний і авторитарний вимір, основними її формами були розпорядження, постанови та приписи про дотримання правил поведінки в навчальному закладі й поза ним. Більш дієвими у вирішенні проблеми стали заходи, ініційовані самими гімназистами та студентами. На початку ХХ ст. молодь почала самоорганізовуватись в антиалкогольні гуртки і товариства, які займалися активною просвітницькою роботою, зокрема й серед селян та робітників, усіляко пропагували ідеї тверезості, цілковитої відмови від споживання алкоголю, тютюну й інших шкідливих звичок, заняття спортом, здоровий спосіб життя загалом. Вагому роль у молодіжному антиалкогольному русі відіграли скаутські та спортивні гуртки, товариства «Україна», «Сокіл», «Елеусіс», «Відродження» тощо. Це спонукало щоразу більше студентів і гімназистів організовувати безалкогольні урочистості та святкування, відмовлятися від споживання спиртних напоїв узагалі.

REFERENCES

- A. B. (1911). *Bochnia, gimnazjum. Zarzewie (Lviv)*, 6, 7, 191 [in Polish].
- Barahura, V. (1982). *Kalynovyi mist. Zbirka spomyniv-rozpovidok z dytiachykh rokiv u Nemyrovi i z zhyttia uchniv Yavorivskoi himnazii v 1914–1928 rr.* New York; Jersey City: Svoboda [in Ukrainian].
- Baumfeld, G.-B. (1906). *O jednym strasznym wrogu ludzi czyli o alkoholu.* Kraków [in Polish].
- Bemko, V. (1970). *Pamiaty katekhyta o. Mykhaila Sonevytskoho.* In *Berezhanska zemlia. Istorychno-memuarnyi zbirnyk* (pp. 83–90). New York [in Ukrainian].
- Bistyga, K. (1913). *Alkoholizm i pijaństwo.* Kraków [in Polish].
- Borba protyv alkoholizmu v shkolakh. (1902). *Dilo (Lviv)*, 61, 3 [in Ukrainian].
- Borba z alkoholem. [Novynky]. (1905). *Dilo (Lviv)*, 166, 3 [in Ukrainian].
- Borba z pyianstvom v Halychyni. [Novynky]. (1904). *Dilo (Lviv)*, 231, 2 [in Ukrainian].
- Chaikovskyyi, M. (2007). «Probuvaty sylu svoikh kryl». In *Berezhanska himnaziia. Storinky istorii. Yuvileina knyha* (pp. 72–78). Berezhany; Ternopil: DZhURA [in Ukrainian].
- Chernetskyi, A. (2007). «Omni trintum perfektum – studentske «kasyno». In *Berezhanska himnaziia. Storinky istorii. Yuvileina knyha* (p. 300). Berezhany; Ternopil: DZhURA [in Ukrainian].
- Daszyńska-Golińska, Z. (1909). *Z czego powstaje pijaństwo i jak z niem walczyć?* Kraków [in Polish].
- Daszyńska-Golińska, Z. (1911). *Alkoholizm w Galicyi i jego zwlaczanie.* Warsaw [in Polish].
- Daszyńska-Golińska, Z. (1913). *Walka z alkoholizmem w służbie oświaty i etyki.* Kraków [in Polish].
- Dayczak, W. (2012). *Gymnazjum w Brodach na przełomie XIX i XX wieku we wspomnieniach bylego ucznia. Krakowskie Pismo Kresowe*, 4, 13–65 [in Polish].

Do Budapesztu! (1905). *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzeźliwości (Pleszew)*, 9, 129–134 [in Polish].

Dunikowski, E. (1955). Z tęczowych dni w szkołach brzeżańskich. 1861–1873. In *Galicyskie wspomnienia szkolne* (pp. 345–382). Kraków: Wydawnictwo literackie [in Polish].

Dydyk, V. (2010). Rol hreko-katolytskoho dukhovenstva ta molodizhnykh tovarystv u borotbi za zdorovyi sposib zhyttia uchnivskoi molodi Halychyny (1900–1939 rr.). *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky*, 56, 25–30 [in Ukrainian].

Dziewiąte Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. II Wyższej Szkoły Realnej w Krakowie za rok 1913. (1913). Kraków [in Polish].

Gabor, V. (Ed.). (2014). «Chorna India» «Molodoi Muzy»: *Antolohiia prozy ta eseistyky*. Lviv: Piramida [in Ukrainian].

Jackowski, H. (1911). *Namowa do wstrzeźliwości*. Kraków [in Polish].

Jakóbiec, J. (1955). Szkolna droga syna chłopskiego 1882–1896. In *Galicyskie wspomnienia szkolne (403–446)*. Kraków: Wydawnictwo literackie [in Polish].

Karmanskyi, P. (1957). *Kriz temriavu. Spohady*. Lviv: Knyzhkovo-zhurnalne vydvo [in Ukrainian].

Khorkava, I. I. (2018). Uchast studentiv hreko-katolytskoi Bohoslovskoi akademii u m. Lvovi u poshyrenni tverezosti na terenakh Halychyny vprodovzh 20–30-kh rr. XX st. *Naukovi zapysy Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Relihiieznavstvo»*, 2, 116–124 [in Ukrainian].

Klimaszewski, A. (1912). Zadanie szkół średnich i ludowych w walce z alkoholizmem. Proceedings of the III Polish Anti-alcohol Congress (p. 19), Lviv, 5–7 July 1912. Lviv [in Polish].

Kopia, H. (Comp.). (1900). *Ustawy i rozporządzenia obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich*. Lviv [in Polish].

Kraśńska, I. (2008). Z problematyki walki z alkoholizmem wśród młodzieży galicyjskiej w początkach XX wieku. In J. Dybiec, K. Szmyd (Eds.), *Galicja i jej dziedzictwo* (Vol. 20, pp. 514–522). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego [in Polish].

Kraśńska, I. (2009). Kongresy przeciwalkoholowe w Galicji w latach 1904–1912. *Studia Historyczne*, 2, 115–125 [in Polish].

Kuznowicz, M. (1911). *Spoleczna działalność kólek abstynenckich wśród młdzieży*. Kraków [in Polish].

Małkowski, A. (1911). *Scouting jako system wychowania młodzieży*. Lviv [in Polish].

Matskiv, T. (1963). *Z-nad Dnistra na kanadski prerii. Mii zhyttievyi shliakh*. Edmonton [in Ukrainian].

Mizhnarodnyi kongres protyv alkoholu. (1901). *Dilo (Lviv)*, 73, 1–2; 75, 1; 76, 1–2; 77/78, 1 [in Ukrainian].

Mysak, N. (2005). Ukrainska intelihentsiia Halychyny naperedodni Pershoi svitovoi viiny: sotsialne pokhodzhennia. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 7, 191–202 [in Ukrainian].

Nahirnyi, V. (1935). *Z moikh spomyniv*. Lviv [in Ukrainian].

Piasecki, E. (1912). Zadanie uniwersytetów w walce z alkoholizmem. Proceedings of the III Polish Anti-alcohol Congress (p. 28), Lviv, 5–7 July 1912. Lviv [in Polish].

- Piianstvo u Lvovi. (1903). *Dilo (Lviv)*, 98, 2 [in Ukrainian].
- Piwocki, J. (Ed.). (1901). *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych* (Vol. 3.). Lviv [in Polish].
- Po kongresie (1905). *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzeźliwości (Pleszew)*, 10, 145–150 [in Polish].
- Popowych, B. (1972). *Pid ukrainskym nebom. Spohady 1908–1940*. New York [in Ukrainian].
- Program XIV międzynarodowego Kongresu przeciw alkoholizmowi w Medyolanie od 22–27-go września 1913 r. (1913). *Świt. Miesięcznik poświęcony walce z alkoholizmem (Pleszew)*, 116, 145–146 [in Polish].
- Prosvitna diialnist ukrainskoi studentskoi molodi u Lvovi. (1908). *Rada (Kyiv)*, 85, 3 [in Ukrainian].
- Romaniuk, M. (1962). Himnaziini obrazky. In «*Nad Prutom u luzi...*». *Kolomyia v spohadakh* (pp. 53–66). Toronto: Sribna surma [in Ukrainian].
- Rudnytskyi, M. (1997). Ivan Franko. In M. I. Hnatiuk (Comp.), *Spohady pro Ivana Franka* (pp. 333–363). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Sadovyi, V. (2010). *Antyalkoholni bratstva, tovarystva i hurtky ta yikh rol u borotbi z pyiatstvom na Halychyni v XIX – pershii polovyni XX st.* Drohobych: PP «Shvydkodruk» [in Ukrainian].
- Savchuk B., & Bilavych, H. (2013). Ukrainske studentstvo v antyalkoholnii borotbi za mizhvoiennoi doby XX storichchia. In M. Yevtukh, D. Hertsyuk, K. Shmyd (Eds.), *Pedahohichna osvita i nauka v umovakh klasychnoho universytetu: tradytsii, problemy, perspektyvy: U 3-kh tomakh* (Vol. 3, pp. 311–319). Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Savchuk, B. (2001). *Korchma: alkoholna polityka i rukh tverezosti v Zakhidnii Ukraini u XIX – 30-kh rokakh XX st.* Ivano-Frankivsk: Lileia NV [in Ukrainian].
- Shukhevych, S. (1991). *Moie zhyttia. Spohady*. London [in Ukrainian].
- Sova, A. (2019). *Ivan Boberskyi: suspilno-kulturna, viiskovo-politychna ta osvitno-vykhovna diialnist: monohrafiia*. Lviv [in Ukrainian].
- Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. (1905). Lviv [in Polish].
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. gimnazyum I wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1914. (1914). Nowy Sącz [in Polish].
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazyum VIII we Lwowie za rok szkolny 1910. (1910). Lviv [in Polish].
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazyum VIII we Lwowie za rok szkolny 1912. (1912). Lviv [in Polish].
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazyum VIII we Lwowie za rok szkolny 1913. (1913). Lviv [in Polish].
- Sprawozdanie Dyrekcji c.k. II Gimnazyum z polskim językiem wykładowym w Stanisławowie za rok szkolny 1910/11. (1911). Ivano-Frankivsk [in Polish].
- Sprawozdanie dyrektora c.k. Gimnazyum Nowodworskiego czyli sw. Anny w Krakowie za rok szkolny 1914. (1914). Kraków [in Polish].
- Stasiv, Ya. V. (2012). Rukh tverezosti u Skhidnii Halychyni v seredyni XIX – pershii tretni XX st. *Hileia: naukovyi visnyk*, 63 (8), 40–44 [in Ukrainian].

Świerzowska, A. (2019). Stowarzyszenie Patriotyczno-Religijne «Eleusis». Retrieved from: <http://www.tradycjeczoteryczna.ug.edu.pl/node/647> [in Polish].

Tarnavskiy, F. (1981). *Spohady. Rodynna khronika Tarnavskyykh yak prychnok do istorii tserkovnykh, sviashchenytskyykh, pobutovykh, ekonomichnykh i politychnykh vidnosyn u Halychyni v druhii polovyni XIX i v pershii dekadi XX storichchia*. Toronto: Ukrainiske vydavnytstvo «Dobra knyzhka» [in Ukrainian].

Troian, K. (2007). Pered utrakvizmom. In *Berezhanska himnaziia. Storinky istorii. Yuvileina knyha* (pp. 79–81). Berezhany; Ternopil: DZhURA [in Ukrainian].

Turowski, Sz. (1905). Od polskiej młodzieży (Rzecz wygłoszona na zebraniu studentów podczas X międzynarodowego kongresu przeciw alkoholizmowi w Budapeszcie w dniu 15 września 1905). *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzeźliwości (Pleszew)*, 10, 150–153 [in Polish].

Vplyv alkoholu na liudskyy organizm. [Novynky]. (1904). *Dilo (Lviv)*, 233, 3 [in Ukrainian].

Wolny. (1910). Bochnia, w marcu 1910. *Zarzewie (Lviv)*, 4, 150 [in Polish].

Z kongresu. (1907). *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzeźliwości (Pleszew)*, 46/47, 129–136 [in Polish].

Z Peremyshtia ... [Novynky]. (1880). *Dilo (Lviv)*, 39, 4 [in Ukrainian].

Zavhorodnia, T., & Voroshchuk, O. (2011). *Teoriia i praktyka uchnivskoho samoupravlinnia v himnaziakh Halychyny (pochatok XX st. – 1939 r.): monohrafiia*. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka [in Ukrainian].

Zvarych, P. (1976). *Spomyny 1877–1904*. Winnipeg: Vydavnycha spilka «Tryzub» [in Ukrainian].

Zvit Dyrektsii pryvatnoi himnazii v Horodentsi z ukraïnskoïu vykladovoiu movoiu, nadilenoï pravom pryliudnosti za rik shkilnyi 1911/12. (1912). Lviv [in Ukrainian].

Zvit Dyrektsyi ts.k. akademychnoi gimnazii u Lvovi za shkilnyi rik 1911/1912. (1912). Lviv [in Ukrainian].

Zvit Dyrektsyi ts.k. gimnazii z ruskoïu vykladovoiu movoiu v Peremyshty za rik shkilnyi 1913/1914. (1914). Przemyśl [in Ukrainian].

Zvit Dyrektsyi ts.k. gimnazii z ruskym vykladovym yazykom v Peremyshty za rik shkilnyi 1910/1911. (1911). Przemyśl [in Ukrainian].

I Zvit Dyrektsyi ts.k. himnazii z ruskoïu movoiu vykladovoiu v Stanislavovi za rik shkilnyi 1912/13. (1913). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

II Jahresbericht k. k. Real und Ober-Gymnasiums in Brody für das Schuljahr 1880. (1880). Brody [in German].

II Zjazd polskich abstynentów w Krakowie. (1905). *Miesięcznik dla popierania ruchu wstrzeźliwości (Pleszew)*, 6, 81–83; 7, 92–107 [in Polish].

V Zvit Dyrektsii pryvatnoi gimnazii z ukraïnskoïu vykladovoiu movoiu Kruzhka Ukraïnskoho Tovarystva Pedahohichnoho v Rohatyni za rik shkilnyi 1913/14 z pravom pryliudnosti. (1914). Lviv [in Ukrainian].

VI Zvit dyrektsyi ts.k. himnazii Frants-Iosyfa I v Ternopoly za rik shkilnyi 1910/1911. (1911). Ternopil [in Ukrainian].

VIII Zvit dyrektsyi ts.k. himnazii Frants-Iosyfa I v Ternopoly za rik shkilnyi 1912/1913. (1913). Ternopil [in Ukrainian].

IX Zvit dyrektsyi ts.k. himnazyi Frants-Iosyfa I v Ternopoly za rik shkilnyi 1913/1914. (1914). Ternopil [in Ukrainian].

XI mizhnarodnyi antyalkoholnyi konhres v Stokholmi. (1907). *Rada* (Kyiv), 177, 3 [in Ukrainian].

Nataliia MYSAK

PhD (History), Associate Professor

Senior Researcher at the Department of Modern History of Ukraine

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>

e-mail: natalia_mysak@ukr.net

«...ALCOHOL ... MAKES A YOUNG SENSITIVE MAN A BRUTAL BEAST»: ALCOHOLISM IN STUDENT AND GYMNASIUM ENVIRONMENTS OF HALYCHYNA AND THE FIGHT AGAINST IT IN THE END OF THE XIX – EARLY XX CENTURY

The problem of spreading such deviations as drunkenness and alcoholism in the youth environment of Halychyna in the late 19th – early 20th centuries is analyzed. In particular, studied the genesis and main causes of this phenomenon: financial difficulties of a large part of young people, changes in their lifestyle and living environment (relocation to the city), difficult economic situation, alcohol consumption as an attempt to «escape» from reality, limited ways of spending leisure time, lack of extracurricular life and total control over it by the school administration, public disregard for alcoholism and drunkenness, alcohol consumption for fun, family feast traditions, a negative example of seniors, especially teachers, cheapness of alcohol, availability of the one to students and gymnasists, even a kind of «fashion» for alcohol in youth circles. Emphasis is placed on the increasing scale of alcoholism in Halychyna society, the gradual awareness of young people of the complexity of the problem, and the search for ways out of it.

The two main directions of fighting alcoholism in student and gymnasium environments are analyzed: the one implemented by the educational administration of the region and heads of educational institutions and the second initiated by the youth itself. Insignificant effectiveness of measures taken by school authorities to solve the problem was noted. They were either informative or authoritarian and were limited to strengthening control over the behavior of secondary school students. The main form of eradication of alcoholism among young people at the beginning of World War I was disciplinary proceedings with subsequent punishment of violators of the behavioral rules in and out of school. Detected the efforts of the educational institutions authorities not to advertise manifestations of alcoholism among students and solve the problem within the school. Studied the main methods of fighting alcoholism used by young people: educational activities (lectures, reports, exhibitions), expanding the information field on the problem, creating a network of anti-alcohol clubs in schools, spreading the idea of sobriety and abstinence movement, promoting healthy lifestyles and sports. The role of public initiative, in particular the Scout movement, «Plast», «Renaissance», «Eleusis», «Ukraine», «Sokil», etc. in the fight against alcoholism is analyzed.

Keywords: youth, secondary school, high school, alcoholism, anti-alcohol movement, abstinence, scout movement, Halychyna.